

УДК 34:351.74
DOI <https://doi.org/10.32782/39221452>

Марущак Н. В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін
Національного університету «Чернігівська політехніка»*

Ромашенко К. Ю.,
*здобувач вищої освіти III курсу юридичного факультету
Національного університету «Чернігівська політехніка»*

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

FEATURES OF THE LEGAL LIABILITY OF POLICE EMPLOYEES

У статті розглядаються питання особливостей юридичної відповідальності працівників поліції та характеристика її видів.

Автори досліджують юридичну відповідальність працівників Національної поліції України, як гарантію виконання ними відповідних службових обов'язків, дотримання режиму законності, службової дисципліни та порядку. Стверджують, що юридична відповідальність працівників Національної поліції України, як інститут об'єктивного права це передбачені санкціями норм права, забезпечені можливістю застосування державного примусу, несприятливі наслідки особистого, майнового чи організаційного характеру, які виникають з факту конкретного правопорушення.

На основі аналізу законодавства та позицій вчених у статті визначено та проаналізовано види юридичної відповідальності працівників Національної поліції: кримінальну, адміністративну, дисциплінарну, матеріальну та цивільно-правову. Характеризуючи кримінальну відповідальність, автори констатують, що кримінальні правопорушення, які пов'язані із неналежним або повним невиконання посадових обов'язків поліцейського, мають склади злочинів у сфері службової діяльності та склади злочинів у сфері правосуддя. До особливостей адміністративної відповідальності поліцейського, відносять специфічний перелік заходів адміністративного стягнення, які можуть бути застосовані щодо поліцейських (закон забороняє застосовувати до працівників Національної поліції України громадські роботи, виправні роботи, адміністративний арешт). Суть специфічних ознак дисциплінарної відповідальності вбачається у меті її застосування, а саме, у вихованні поліцейського, профілактиці дотримання правил службової дисципліни, а також запобігання вчиненню нових дисциплінарних проступків. Дослідження особливостей матеріальної та цивільно-правової відповідальності поліцейських, дозволили виявити наявність спільних рис та ознак.

На підставі наведеного аналізу стверджується, що кожний вид має свої специфічні риси та особливості, кінцевою метою всіх видів відповідальності є ліквідація або суттєве зменшення кількості протиправних діянь в правоохоронній сфері.

Ключові слова: працівник Національної поліції, юридична відповідальність, юридична відповідальність працівників поліції, особливості юридичної відповідальності, види юридичної відповідальності.

The article deals with the specifics of the legal liability of police officers and the characteristics of its types.

The authors examine the legal liability of the employees of the National Police of Ukraine as a guarantee of their performance of their respective official duties, compliance with the regime of legality, official discipline and order. They claim that the legal liability of the employees of the National Police of Ukraine as an institution of objective law is the sanctions provided for by the law, provided with the possibility of applying state coercion, adverse consequences of a personal, property or organizational nature that arise from the fact of a specific offense.

Based on the analysis of legislation and the positions of scientists, the article defines and analyzes the types of legal liability of National Police employees: criminal, administrative, disciplinary, material and civil. Characterizing criminal liability, the authors state that criminal offenses that are associated with improper or complete failure to fulfill the official duties of a police officer have components of crimes in the sphere of official activity and components of crimes in the sphere of justice. The specifics of the administrative liability of a police officer include a specific list of administrative penalties that can be applied to police officers (the law prohibits the use of community service, correctional work, and administrative arrest for employees of the National Police of Ukraine). The essence of the specific signs of disciplinary

liability is seen in the purpose of its application, namely, in the education of the police officer and the prevention of compliance with the rules of official discipline, as well as the prevention of new disciplinary offenses. The study of the specifics of material and civil liability of police officers allowed us to reveal the presence of common features and characteristics.

On the basis of the above analysis, it is claimed that each type has its own specific features and characteristics, the ultimate goal of all types of liability is the elimination or significant reduction of the number of illegal acts in the law enforcement sphere.

Key words: employee of the National Police, legal liability, legal liability of police officers, features of legal liability, types of legal liability.

Постановка проблеми. Першочергове завдання, що стоїть сьогодні перед Україною – розбудова демократичної, соціальної, правової держави, у якій має панувати правопорядок, законність, забезпечення прав, свобод, інтересів людини і громадянина, а також ефективне функціонування всієї правоохоронної системи. В значній мірі вирішення цього завдання залежить від ефективної роботи правоохоронних органів, в тому числі і від належного виконання своїх обов'язків працівниками Національної поліції України.

Поліцейський, як посадова особа, яка наділена державно-владними повноваженнями, під час несення служби, повинен неухильно дотримуватися службової дисципліни, виконувати відповідні вимоги керівників та норми чинного законодавства України. За невиконання та невідповідне несення служби поліцейські притягуються до юридичної відповідальності [1, с. 26].

Метою статті є аналіз особливостей юридичної відповідальності працівників поліції та характеристика її видів.

Стан опрацювання цієї проблематики. Проблемні питання юридичної відповідальності, у тому числі й відповідальності працівників поліції, в різні часи піднімали такі науковці, як О. Бандурка, Н. Бортник, Л. Каленіченко, Ю. Барабаш, О. Скакун, К. Мух, Д. Липинський, Н. Берлач, С. Алексєєв, А. Куліш, О. Падалка, В. Хомич, С. Стеценко, В. Авер'янов, К. Волинка, О. Зайчук, М. Матузов, П. Рабінович, О. Оніщенко, М. Терещук, Н. Іванчук, Є. Білозоров та багато інших. Але, не зважаючи на це, в юридичній науці відсутні комплексні дослідження, присвячені особливостям юридичної відповідальності працівників поліції.

Виклад основного матеріалу. Поняття «юридична відповідальність працівників поліції» тісно взаємопов'язане з поняттям «юридич-

на відповідальність». Юридична відповідальність виступає гарантією належного виконання поліцейськими службових зобов'язань, убезпечує від порушень службової дисципліни та режиму законності, який має визначальне значення у діяльності Національної поліції України. Відповідно до нього, поліція діє у межах повноважень, виключно на підставі та у спосіб визначений у Конституції та законах України. Особливого значення це набуває у зв'язку із Європейською інтеграцією України, яка передбачає забезпечення ефективного функціонування інститутів, що мають гарантувати верховенство права, додержання та ефективний захист прав і свобод людини і громадянина.

Юридична відповідальність працівників Національної поліції України, як інститут об'єктивного права – це передбачені санкціями норм права, забезпечені можливістю застосування державного примусу несприятливі наслідки особистого, майнового чи організаційного характеру, яких працівник Національної поліції України зазнає за вчинене ним правопорушення в передбаченому законодавством порядку [2, с. 259].

Юридична відповідальність, як елемент змісту правовідносин – це передбачені санкціями норм права вид і ступінь обов'язку працівника Національної поліції України зазнати позбавлення особистого, майнового, організаційного характеру у правовідносинах, що виникають з факту правопорушення [2, с. 259–260].

Отже, вважаємо, що юридична відповідальність, як невід'ємний елемент правового статусу працівників поліції, який виникає з моменту вступу на службу, є важливим засобом забезпечення законності, ефективної діяльності поліцейських та додержання ними трудової дисципліни.

Слушною, на нашу думку, є позиція Л.І. Каленіченко, яка вважає, що «особливості

юридичної відповідальності працівників Національної поліції України полягають у такому:

1) працівники Національної поліції України, як особи, що перебувають на державній службі й виконують відповідні функції та завдання держави, мають вищий рівень юридичної відповідальності, ніж інші громадяни; при цьому показово, що до працівників Національної поліції України можуть застосовуватися всі види юридичної відповідальності, що й до загальних суб'єктів права;

2) працівники Національної поліції України, як особи, що перебувають на державній службі та покликані служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку, мають специфічний набір підстав юридичної відповідальності;

3) обсяг підстав юридичної відповідальності працівників Національної поліції України є ширшим, ніж обсяг підстав юридичної відповідальності загальних суб'єктів права;

4) склад правопорушення працівника Національної поліції України є специфічним, тісно пов'язаним з його державно-владними повноваженнями» [3, с. 28].

Водночас, вважаємо за потрібне, доповнити даний перелік такими ознаками:

5) мають підвищену відповідальність за вчинення правопорушень у сфері службової діяльності та специфічні склади злочинів у сфері правосуддя;

6) під час здійснення своїх обов'язків та реалізації прав працівники поліції не повинні виходити за межі наданої компетенції, діяти лише в межах права.

Отже, юридична відповідальність працівників Національної поліції України виступає гарантією виконання ним відповідних службових обов'язків, дотримання режиму законності, службової дисципліни та порядку. Також, юридична відповідальність працівників Національної поліції України, як інститут об'єктивного права є передбачені санкціями норм права, забезпечені можливістю застосування державного примусу, несприятливі наслідки особистого, майнового чи організаційного характеру, які виникають з факту конкретного правопорушення.

Види юридичної відповідальності працівників поліції прямо визначаються у статті 19

Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. Так, у разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність [4]. Кожен зазначений вид юридичної відповідальності має низку особливостей.

Серед найбільш тяжких наслідків неналежного виконання або невиконання службових обов'язків поліцейськими є притягнення їх до кримінальної відповідальності [5, с. 80]. Кримінальна відповідальність настає тільки за вчинення правопорушень з високим ступенем суспільної небезпеки, за які поліцейські можуть бути притягнуті, відповідно до норм Кримінального кодексу України. Аналіз чинного ККУ, дозволяє зробити висновки, що кримінальні правопорушення, які пов'язані із неналежним або повним невиконання посадових обов'язків поліцейського, мають склади злочинів у сфері службової діяльності та склади злочинів у сфері правосуддя [6].

На сьогоднішній день поширеними кримінальними правопорушеннями, вчиненими працівниками поліції, визнаються порушення за статтею 365 «Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу». Дане правопорушення характеризується умисним вчиненням працівником поліції дій, які явно виходять за межі наданих поліцейському прав або повноважень, якщо вони завдали шкоди правам, свободам та законним інтересам громадян, юридичним особам або самій державі. Також, на жаль, кримінальними правопорушеннями, які вчиняються поліцейськими є діяння передбачені статтею 368 ККУ «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», тобто вчинення працівниками поліції дій, які пов'язані із корупційною складовою. Корупція набула значного поширення у нашому суспільстві і працівники поліції повинні протидіяти цьому негативному явищу, а не навпаки, зловживати своїм службовим становищем, щоб отримати для себе матеріальну або іншу вигоду.

Притягнення поліцейського до кримінальної відповідальності здійснюється в порядку, який визначений в Кримінальному процесуальному кодексі України. Слід наголосити, якщо працівника поліції притягують до кримінальної

відповідальності, він в негайному порядку звільняється із займаної посади. Щодо призначення покарання, то відповідно до статті 62 ККУ, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, тобто тільки суд визнає винним та призначає міру покарання, за вчинення поліцейським злочину пов'язаного із його посадовим становищем.

Адміністративна відповідальність є видом юридичної відповідальності, яка пов'язана із невиконанням або неналежним виконанням своїх посадових обов'язків. Адміністративна відповідальність працівників Національної поліції України є видом адміністративної відповідальності, яка характеризується специфічними заходами застосування адміністративного стягнення до суб'єктів, що мають особливий статус – наділені державновладними повноваженнями. Адміністративна відповідальність працівників поліції характеризується спеціальним порядком притягнення, тобто поліцейські за вчинення адміністративного правопорушення, як правило, притягаються до дисциплінарної відповідальності, тому на законодавчому рівні закріплений специфічний перелік як фактичних, так і нормативно-правових підстав притягнення службових осіб Національної поліції України до адміністративної відповідальності. До особливостей адміністративної відповідальності поліцейського, слід також віднести специфічний перелік заходів адміністративного стягнення, які можуть бути застосовані, щодо поліцейських (закон забороняє застосовувати до працівників Національної поліції України громадські роботи, виправні роботи, адміністративний арешт).

Поліцейські згідно ст. 15 КУпАП несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення корупційних правопорушень, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного май-

на, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду чи окремої постанови судді або подання прокурора, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави, співробітники поліції несуть адміністративну відповідальність на загальних засадах.

Підставою притягнення поліцейського до адміністративної відповідальності будуть ознаки в його діях (бездіяльності) правопорушень, передбачених главою 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» КУпАП (ст. 172-4 КУпАП «Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності», ст. 172-6 КУпАП «Порушення вимог фінансового контролю») або главою 15 «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 185-8 КУпАП «Ухилення від виконання законних вимог прокурора», ст. 185-11 КУпАП «Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист») або інших. Особливо слід зазначити, що на поліцейських поширюються обмеження, які прямо визначені в ЗУ «Про запобігання корупції» [5, с. 83].

Якщо працівник поліції не виконує чи неналежно виконує свої посадові обов'язки, але при цьому, у його діях відсутній склад адміністративного правопорушення, то дане діяння може бути підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності. Можна сказати, що центральне місце в системі визначених на законодавчому рівні видів юридичної відповідальності працівників Національної поліції України посідає саме дисциплінарна відповідальність.

Дисциплінарна відповідальність характеризується порушенням службової дисципліни. Підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності є вчинення дисциплінарного проступку – протиправного, винного невиконання або неналежного виконання своїх трудових повноважень, передбачених трудовим

законодавством [7, с. 321]. Тобто, якщо поліцейський порушив обмеження і заборони, виходить за межі своїх повноважень, а також вчинив дії, які підривають статус поліції – він має притягуватися до дисциплінарної відповідальності.

Стаття 13 Дисциплінарного статуту Національної поліції закріплює такі види дисциплінарних стягнень: зауваження, догана, сувора догана, попередження та неповна службова відповідність, пониження у спеціальному званні на один ступінь, звільнення з посади та звільнення зі служби в поліції [8].

Закон «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» визначає дисциплінарне стягнення, як засіб підтримання службової дисципліни, який застосовується за вчинення дисциплінарного проступку з метою виховання поліцейського, що його вчинив, для безумовного дотримання службової дисципліни, а також з метою запобігання вчиненню нових дисциплінарних проступків. Дисциплінарне стягнення має індивідуальний характер та не застосовується до поліцейського, вина якого у вчиненні дисциплінарного проступку не встановлена у визначеному порядку або який діяв у стані крайньої необхідності чи необхідної оборони [8].

Слушною, на нашу думку, є позиція О.В. Черноус, щодо нововведень Закону «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України». Так, діяння, вчинені працівниками поліції визначаються нею по двох рівнях. Перший рівень визначається, як найважчий, якщо в діях присутні ознаки злочину, тоді для поліцейського передбачена кримінальна відповідальність, а факт злочину має розслідуватися ДБР. Другий рівень – середній, який характеризується діянням поліцейського, яке не є злочинним, а являється дисциплінарним проступком, за це кримінальна відповідальність не передбачається, але встановлюються дисциплінарні стягнення [9, с. 212].

Кожне дисциплінарне стягнення залежить від ступеня порушення дисциплінарної поведінки поліцейського. За національним законодавством закріплюється повноваження керівників стосовно застосування дисциплінарних стягнень до відповідних категорій працівників поліції, так у статті 20 ЗУ «Про Дисциплі-

нарний статут Національної поліції України» наголошено, що Міністр внутрішніх справ України уповноважений застосовувати дисциплінарні стягнення до заступників керівника НПУ та порушувати перед КМУ питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності керівника НПУ. У свою чергу, керівник Національної поліції України має право застосовувати дисциплінарні стягнення до всіх поліцейських, на основі цього закону. Усі інші керівники застосовують дисциплінарні стягнення в межах своїх владних повноважень, які визначені керівником Національної поліції України [10, с. 64].

Дисциплінарна відповідальність має свої специфічні ознаки, суть яких полягає у тому, що її мета виражається у вихованні поліцейського та профілактиці дотримання правил службової дисципліни, а також запобігання вчиненню нових дисциплінарних проступків; відповідальності підлягає лише поліцейський зв вчинення будь-якого правопорушення; підставою застосування є дисциплінарний проступок; порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників Національної поліції України є специфічним, врегульованим нормами Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України».

Отже, дисциплінарна відповідальність поліцейського – це передбачений нормами права обов'язок працівника Національної поліції України зазнати заходів дисциплінарного впливу, що виникають з факту дисциплінарного проступку.

Питання матеріальної відповідальності поліцейського ще недостатнього повно висвітлено у юридичній літературі. Тобто, на нашу думку, немає повноцінного, об'єктивного та виваженого підходу до його вирішення.

Матеріальна відповідальність накладається, якщо є певна підстава – шкода, яка завдана неправомірним рішенням, невиконанням або неналежним виконанням службових повноважень [11, с. 228]. Матеріальну відповідальність, також, можна визначати як юридичний обов'язок поліцейського відшкодувати, у встановленому законом порядку і розмірі, пряму дійсну шкоду, заподіяну державі внаслідок протиправних та винних діянь (дії або бездіяльності) [12, с. 96]. Згідно ч. 3 ст. 19 ЗУ «Про

національну поліцію», держава відшкодовує шкоду, яка завдана фізичній або юридичній особі діянням чи рішенням органу або підрозділу поліції, поліцейським під час здійснення ним службових повноважень. Слід наголосити, притягнення до матеріальної відповідальності, не звільнятиме поліцейського від кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності. Як особливий вид юридичної відповідальності поліцейського, матеріальна відповідальність має такі особливості: підставою матеріальної відповідальності є винне порушення поліцейським своїх обов'язків, що призвело до заподіяння майнової шкоди, а також, прямі збитки, що є безпосереднім наслідком протиправного діяння працівника Національної поліції; внаслідок притягнення до матеріальної відповідальності завжди настають несприятливі наслідки майнового характеру; вона буває трьох видів, а саме: повною, обмеженою, підвищеною [3. с. 30].

Матеріальна відповідальність має на меті збереження державного майна, сприяння поважного ставлення до державних коштів та створення умов, що виключають можливість спричинення працівниками поліції шкоди. Матеріальна відповідальність поліцейських не є тотожною з цивільно-правовою відповідальністю, однак вона має з нею багато спільних рис.

Цивільно-правова відповідальність зобов'язує поліцейського відшкодувати шкоду, яка завдана внаслідок порушення ним службових обов'язків, відповідному органу, службі або підрозділу, з якими працівник поліції пере-

буває у службово-трудовах взаєминах [5, с. 85]. Підставою цивільно-правової відповідальності виступає майнове правопорушення, для нього характерними є винне, протиправне невиконання або неправомірне виконання службово-трудовах зобов'язань трудового договору, що в свою чергу, призвело до заподіяння прямої, дійсної шкоди підрозділу поліції, органу чи службі. Основними характеристиками або умовами даного виду відповідальності можна вважати такі: протиправна поведінка працівника поліції; наявність завданої дійсної шкоди; причинно-наслідковий зв'язок, між протиправною поведінкою правоохоронця та настанням певної шкоди; наявність вини поліцейського. Також певною особливістю цього виду, є способи відшкодування шкоди, яка буда заподіяна поліцейським. Виділяють три способи: добровільний, тобто за заявою працівника поліції; адміністративний – за розпорядженням начальника; судовий – за вмотивованим рішенням суду.

Висновки. Основними видами юридичної відповідальності працівників поліції є кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, матеріальна та цивільно-правова відповідальність. Не зважаючи на те, що кожний вид має свої специфічні риси та особливості, кінцевою метою всіх видів відповідальності є ліквідація або суттєве зменшення кількості протиправних діянь в правоохоронній сфері, створення умов для того, щоб кожен працівник поліції сумлінно та відповідально ставився до своїх службових обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каленіченко І.Л. Місце і роль Національної поліції України у механізмі реалізації юридичної відповідальності. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття. Харків, 2020. С. 26–29.
2. Каленіченко Л.І. Юридична відповідальність як форма державно-правового примусу : монографія. Харків :НТМТ, 2017. 348 с.
3. Каленіченко Л.І. Особливості юридичної відповідальності працівників Національної поліції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2019. Вип. 55, т. 1. С. 27–31.
4. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
5. Мух К.Б. Види юридичної відповідальності працівників поліції. Держава та регіони. Серія: Право, 2021. С. 79–86.
6. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05 квіт. 2001 р. №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
7. Мельник К.Ю. Трудове право України : підручник / К.Ю. Мельник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.
8. Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» від 15 березня 2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>

9. Черноус О.В., Правове регулювання службової дисципліни поліцейських новим дисциплінарним статутом Національної поліції України. Розвиток трудового права і права соціального забезпечення: за ред. О.М. Ярошенка; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків : ФОП Панов А.Н, 2018. С. 210–214.

10. Жеребцов Д.Є. До визначення поняття «Дисциплінарна відповідальність поліцейських». Право і безпека. Харків: 2021р. № 2 (81). С. 60–66.

11. Падалка О.А. Юридична відповідальність Національної поліції України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2016. Вип. 20. С. 81–84.

12. Синявська О.Ю. Щодо особливостей і нормативного врегулювання матеріальної відповідальності працівників Національної поліції України. Серія: Право, 2019 р., № 1 (63). С. 95–99.